Pionier van de Arubaanse literatuur:

Hoe oud de orale woordkunst van Aruba is valt niet meer na te gaan, maar van de geschreven literatuur weten we het gelukkig wel. Die dateert van het begin van de vorige eeuw toen Frederik Beaujon gedichten schreef en een toneelstuk in het Papiamento vertaalde. Deze bijdrage beschrijft dit begin van de literatuur op Aruba.

door: Wim Rutgers

De geschiedenis van de geschreven poëzie van Aruba gaat terug tot het begin van de twintigste eeuw, toen Frederik J.C. Beaujon (1880-1920) schoolschriften volschreef met gedichten in het Papiamento en Engels. Al in 1907 - inmiddels dus al weer meer dan honderd jaar geleden - schreef hij een gedicht 'Atardi' in elf kwatrijnen, net als zijn grote voorganger Joseph Sickman Corsen op Curaçao. Ook vervaardigde hij persoonlijke gedichten over zichzelf en zijn familie en beschreef hij zijn eiland Aruba en zijn woonplaats San Nicolas. Bovendien vertaalde hij in 1918 Lord Byron's beroemde gedicht 'The Prisoner of Chillon' tot 'E Prisonero di Chillon' en wijdde hij een Papiamentstalig lofdicht aan de grote Engelse romantische dichter. Dat maakt hem zo niet tot de vader dan toch wel tot de pionier van de Arubaanse poëzie.

In 1980 vierden de zes toenmalige eilanden van de Nederlandse Antillen op initiatief van Hubentut 70 en Stichting Grafische Communicatie op Curaçao het Fest-Antil, onder het motto 'balor di literatura pa desaroyo di un pueblo' Een 'regenboog van schrijvers, een stortvloed van ideeën' volgens criticus Walter Palm in de Amigoe van 9 juni 1980.
Alle zes eilanden waren vertegenwoordigd met auteurs. Bonaire kwam bijvoorbeeld met een poster met niet minder dan vijftien namen erop. Rond dit 'eclatante succes' van de literatuur nodigde Jan Beaujon van het CCA een paar docenten van het Colegio Arubano uit om een anthologie van de Arubaanse literatuur samen te stellen, die een paar jaar later als Cosecha Arubiano (1984) onder redactie van Frank Booi, Glenda Nava, Joyce Pereira en Wim Rutgers zou verschijnen.

Bij de voorbereiding en de materiaalverzameling voor deze bloemlezing presenteerde Jan Beaujon een schrift met gedichten en ander werk van zijn vader Frederik J.C. Beaujon, uit welk schrift de redactie een vijftal gedichten in Cosecha Arubiano opnam. Maar dat geschreven materiaal bevatte ook een vrije vertaling uit 1918 van het bekende gedicht The Prisoner of Chillon (1816) van Lord Byron. Ik maakte daarvan een fotokopie die in mijn boekenkast bleef liggen. Op mijn verzoek analyseerde en beoordeelde Colegio docent Spaans Orlando Ferrol de vertaling maar hij was er weinig positief over, zodat het werk andermaal bleef liggen.

BYRON

Lord George Gordon Byron (1788 - 1824) was een voorbeeld van een romanticus pur sang die zijn romantische ideeënwereld ook persoonlijk leefde. Hij reisde veel (Portugal, Spanje, Griekenland en het Nabije Oosten) en stierf uiteindelijk aan koorts gedurende de Grieks-Turkse onafhankelijkheidsoorlog van 1821-1829, waaraan hij als romantisch vrijwilliger deelnam, om te helpen de Grieken van de Turkse overheersing te bevrijden, op 19 april 1824. 'Byronisme' geldt als literair-historisch begrip voor 'een vorm van romantiek waarin gevoelens van cynisme, wanhoop en somberheid tot uitersten worden opgezweept'.
Zijn epische gedicht The Prisoner of Chillon (1816) treft volgens de critici door zijn eenvoudige directheid en dramatische spanning . Het was dat gedicht dat Frederik Beaujon inspireerde tot vrije vertaling.
In 1816 bevond Lord Byron zich in Ouchy in de buurt van Lausanne aan het Meer van Genève, in het gezelschap van zijn eveneens romantische schrijvers-vriend Percy Shelly, en schreef hij zijn The Prisoner of Chillon over de Zwitserse patriot François (de) Bonnivard (1496-1570), die om politieke redenen (en niet zozeer om zijn geloof zoals het gedicht zegt) in het kasteel van Chillon gevangen gehouden werd in de jaren 1530 tot 1536. Het historische gegeven sprak tot Byrons romantische verbeelding en hij schreef in een episch gedicht zijn vrije interpretatie over de gevangene Bonnivard.

VERTALING

Frederik Beaujon heeft met zijn vertaling het origineel in grote lijnen gevolgd. Beide gedichten bevatten veertien strofoïden, strofen van ongelijke lengte, waarin de 'ik-persoon' verhaalt van zijn gevangenschap in de kelders van kasteel Chillon: esaqui ta pa e fé / Di mi tata m'a sufri'é.
Van de zeven personen, een oude man en zes jongeren, is alleen de ik-persoon nog over, de overigen zijn gestorven: een bij een brand, twee op het slagveld. Van de drie personen in gevangenschap sterven er eveneens twee. De ik-persoon beschrijft zijn gevangenis aan het Meer van Genève, waarin slechts een verdwaald straaltje zonlicht doordringt. Hij is geketend en kan in de duisternis zijn medegevangenen niet zien, alleen horen. Als zijn broer sterft luidt het:

El á muri, descadená
I den un graf plat, ordená
Fo'i tera di nos prison,
Nan a pon'ele pa bofon.
M'a roga nan como fabor
Pa pon'é resto, si nan por,
Unda día por á lucí;
Un pensamentu burící
(...)

Mi por á spaar mi peticion,
Nan a hari i haya bon,
Pon'é tera c'un esgrima
Rib'é ser qu nos á stima.
I su cadena rib'é graf,
Á wordo tirá, pa su straf -
Como é propio monumènt
Di burdugu su instrumènt.

In het grote onduldbare verdriet hoort hij een vogel zingen, wat hem troost. Na jaren raakt hij gewend aan zijn gevangenschap: M'á sinja den desolashon, / Di stima desesperashon! Uiteindelijk wordt de ik-figuur toch vrij gelaten.

Mi mes cadena á bira
Mi amigu sin mentira,
Hasta té ayí comunion
Ora di larga durashon

Ta contribuí na haci nos
Dilanti cara di nos Dios -
Hasta ami, cu un suspiru
A acepta Libertad su giru

Lord Byron begint met een sonnet op het kasteel Chillon dat door Beaujon niet is overgenomen, maar deze eindigt met een ode aan Lord Byron. De strofen van Beaujon zijn wat langer maar zijn verzen zijn over het algemeen wat korter dan die van het origineel. Ook permitteert hij zich soms uitweidingen die in het origineel ontbreken. Daarom is het werk van Frederik Beaujon eerder te beschouwen als een relatief vrije bewerking dan als een - letterlijke - vertaling.

Ter vergelijking geef ik hierbij de eerste strofe.

My hair is grey, but not with years,
Nor grew it white
In a single night,
As men's have grown from sudden fears:
My limbs are bow'd, though not with toil,

But rusted with a vile repose,
For they have been a dungeon's spoil,
And mine has been the fate of those
To whom the goodly earth and air
Are bann'd, and barr'd-forbidden fare;

But this was for my father's faith
I suffer'd chains and courted death;
That father perish'd at the stake
For tenets he would not forsake;
And for the same his lineal race
In darkness found a dwelling place;
We were seven-who now are one,
Six in youth, and one in age,
Finish'd as they had begun,
Proud of Persecution's rage;
One in fire, and two in field,
Their belief with blood have seal'd,

Dying as their father died,
For the God their foes denied;-

Three were in a dungeon cast,
Of whom this wreck is left the last.

Mi cabei ta grijs, no cu edad
Ni a bira blancu
Den un 'noch'i spantu
Ofrecí na humanidad;
Mi rudía ta corcobá,
Ma ni fatiga ni trabao
E vil repos' aprobá
Pasó den un prison abao
Mi ruina a wordo confiá,
Na unda aire i mundu
Ta desterá i confiscá
- Pena prohibí i hundu! -
Ma esaqui ta pa e fé
Di mi tata m'a sufri'é:
E tata ey a perecé
Pa su opinion florecé
I pesey su raza legal,
Den un lugá scur meste dual.
Nos ta'ta shete - awo un,
Seis yong i uno na vehéz
Lo desparecé sin forza ni
Pa Persecushon, otra bez.
Un den candéla, i dén
Bataya dos, nan digno fé
A seya cu sangr'i desdén,
Muriendo como merecé,
Digno di nan tata balente
I e mes un Dios en frente;
Tres den un prison nan 'tira,
Di cual naufragio m'a bira.

Frederik Beaujon hanteert evenals Byron diverse vormen van rijmschema's, zoals omarmend rijm, gekruist rijm en gepaard rijm, maar hij maakt zich bij zijn woordkeus voortdurend schuldig aan rijmdwang. Soms slaagt hij erin een mooi resultaat te bereiken zoals in het chiasme:

Un den candéla, / i / dén Bataya dos.

Maar ook vervalt hij in woordherhalingen, zoals het herhaaldelijk gebruik van het woord 'genio' in zijn ode aan Byron. Zijn spellingperikelen, zoals de schrijfwijze: Qu / Cu en problemen met het plaatsen van accenten zij hem vergeven. Hij moest per slot als pionier een gesproken taal op schrift vastleggen.

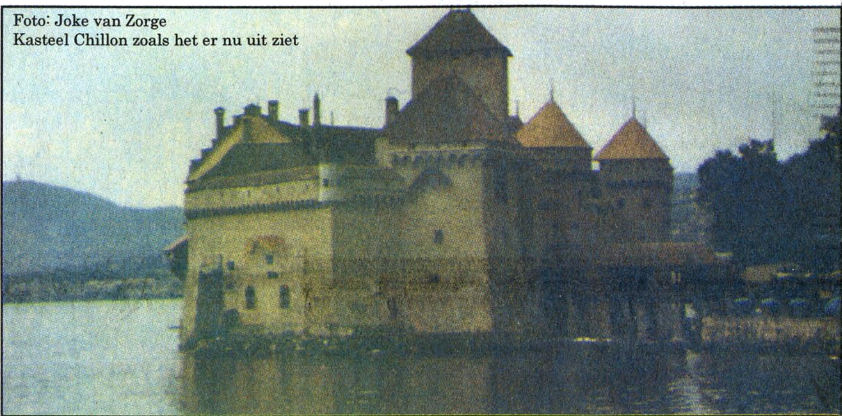
In zijn commentaar somt de eerdergenoemde hispanist Orlando Ferrol een groot aantal zwakheden en tekortkomingen van de vertaling op, waarna hij tot de conclusie komt: De vertaling lijkt me hoogstens interessant als curiositeit dat 'reeds' in 1918 op Aruba een dichter als Byron vertaald is in het Papiamento. Over de beweegredenen om juist dit gedicht te vertalen tast ik in het duister. Als literaire vertaling lijkt het geheel mij van weinig belang. We hebben begin jaren tachtig geen fragment van dit gedicht in Cosecha Arubiano opgenomen, ook al omdat het geen origineel werk is.

KRITIEK

Hier duikt een interessant theoretisch probleem op: het dilemma van literatuurkritiek en literatuurgeschiedenis. Kan wat in onze ogen literair-kritisch niet (meer) van belang is, literair-historisch toch waardevol zijn? Daaraan gekoppeld ontstaat het praktische probleem wat te doen met onze oudste teksten? Moeten we die proberen weer toegankelijk te maken of lijkt het maar beter wat vergeten is vergeten te laten?

Frederick Beaujon

De normale gang van zaken van literatuuronderzoek verloopt via een aantal zeven en drempels van manuscript en publicatie naar literaire kritiek in dagblad en weekblad, literaire analyse en interpretatie in tijdschriften en vervolgens gespecialiseerde studies in boeken, het opgenomen worden in anthologie en literatuurgeschiedenis en op basis daarvan uiteindelijk opgenomen worden in het literatuurcurriculum van voortgezet en hoger onderwijs. Zo vormt de literatuurgeschiedenis het eindstation van een lang canoniseringsproces.

Foto: Joke van Zorge
Kasteel Chillon zoals het er nu uit ziet

Bij het onderzoek naar onbekende oude teksten verloopt het proces echter tegengesteld omdat de literatuurgeschiedenis hier juist voorop loopt: de literatuur-historicus graaft immers oude teksten op die vervolgens door de literatuurcriticus op hun literaire waarde beoordeeld kunnen en moeten worden. Heeft het wel zin om alles wat ooit verschenen of geschreven is te conserveren? Misschien gaat hier een vergelijking op met de archeoloog die tijdens het veldonderzoek alles scrupuleus opgraaft en registreert, maar niet meer dan een kleine selectie daarvan vervolgens in het archeologisch museum bewaart en etaleert.

We beschikken nu dank zij de literatuur-historicus over de tekst van Frederik Beaujon: E prisonero di Chillon en nu is de literatuurcriticus aan zet om de waarde daarvan te beoordelen. In de kleine eilandgemeenschap rond 1900 waar Aruba nog geen tienduizend inwoners telde, was Frederik Beaujon geen schrijvende eenling. Rond het einde van de 19e eeuw verschenen de eerste kranten op het eiland, waarvan echter nauwelijks iets bewaard is gebleven, in elk geval geen literatuur. Er vonden echter wel degelijk literaire activiteiten plaats. Zo was er de in 1908 opgerichte afdeling van het Algemeen Nederlands Verbond met een goed voorziene voorraad bibliotheekboeken en diverse activiteiten, zoals de uitgave van een speciaal Aruba-nummer van het tijdschrift Neerlandia in 1911. Ook werd er in die tijd al toneel gespeeld, waarover ik eerder in de Amigoe heb geschreven. Maar desondanks kunnen we Frederick Beaujon zonder meer beschouwen als de pionier van onze geschreven literatuur. Dat we hem nu als zodanig herinneren hebben we te danken aan het feit dat Jan Beaujon de (ge)schriften van zijn vader zo zorgvuldig bewaard heeft.

